

Az orosz stratégiai biztonsági kultúra különös világa

BERÉNYI ZOLTÁN¹

ABSZTRAKT

E tanulmány célja, hogy feltárja a biztonság fogalmának orosz értelmezését, és megkérdőjelezze ezt az értelmezést. A dolgozat első része NATO és Oroszország kapcsolatáról nyújt történelmi áttekintést. Bár a NATO és Oroszország közötti kapcsolat soha nem volt baráti, de nem is volt mindig ellenséges. Hogyan vált azzá? Hogyan jutottak az orosz biztonságpolitikai döntéshozók arra a következtetésre, hogy a NATO egyértelmű fenyegetést jelent Oroszországra? Mi áll Oroszország NATO-val szembeni hajthatatlan álláspontja mögött? Van egyáltalán szilárd alapja ennek a hozzáállásnak? Mit mond ez el nekünk a biztonság fogalmának orosz értelmezéséről? A biztonság különböző fogalmainak áttekintése és a stratégiai biztonsági kultúra fogalmának vizsgálata után a tanulmány második része ezekre a kérdésekre próbál választ adni. Végkövetkeztetésként megállapítja, hogy az orosz stratégiai biztonsági kultúra imperialista vonásokkal rendelkezik, és rámutat arra, hogy ennek hosszabb távon miért elsősorban Oroszországot fogja kárát látni.

KULCSSZAVAK: Oroszország, NATO, biztonság, stratégiai, biztonsági kultúra, imperialista biztonság kultúra

ABSTRACT

The weird world of Russian strategic security culture

The objective of this paper is to explore the Russian interpretation of the concept of security and to question this interpretation. The first part of the essay provides a historical overview of the relationship between NATO and Russia. Although the relationship between NATO and Russia has never been friendly, it has not always been hostile. How did it become so? How did Russian security policy makers come to the conclusion that NATO posed a clear threat to Russia? What is behind Russia's intransigent stance towards NATO? Is there even a solid basis for this attitude? What does this tell us about the Russian understanding of security? After an overview of the different concepts of security and an examination of the notion of strategic security culture, the second part of the paper attempts to answer these questions. It concludes that Russia's strategic security culture has imperialist features and points out why, in the longer term, Russia will be the main victim of this.

KEYWORDS: Russia, NATO, security, strategic, security culture, imperialist security culture

¹ Debreceni Egyetem, Politikatudományi Tanszék; e-mail: berenyi.zoltan@arts.unideb.hu

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

Bevezetés

Az elmúlt két évtizedben az orosz állami elit számos tagja, valamint Vlagyimir Putyin, az Orosz Föderáció elnöke egyre gyakrabban hangoztatta, hogy Oroszországnak jogos biztonsági igényei vannak, de sajnos az USA, a NATO és a „nyugati országok” ezt sohasem voltak hajlandók figyelembe venni, sőt mi több, az orosz vezetést a világpolitika e szereplői „szándékosan megfélemlítették és becsapták” (Dettmer 2022). Ez az állítás első alkalommal az ezredfordulót követő első évtizedben hangzott el, amikor először az orosz katonai vezetés (Kelly 2007), majd pedig az akkor miniszterelnöki tisztséget betöltő Vlagyimir Putyin (Arshad – Jan 2008) a kelet-európai térségben felállítandó „rakéta-pajzs” és az ehhez támaszpontok létesítése ellen tiltakozott. Annak ellenére, hogy az amerikai kormányzat és a NATO mindig is azt hangoztatta, hogy ezek a támaszpontok kizárólag az Észak-Korea, vagy Irán által európai államok ellen indított ballisztikus rakéták elleni védekezésre szolgáló elhárító rakéták elhelyezésére szolgálnak, az orosz politikai vezetés minden lehetséges alkalommal makacsul ismételte, hogy a támaszpontokat nukleáris robbanófejjel felszerelt Tomahawk rakéták indítására is használhatják, s ezek Oroszországot közvetlenül fenyegetik. Mivel pedig „túl közel vannak Oroszországhoz”, – hangoztatták – ezért ezeknek az indítóállásoknak a létezése elfogadhatatlan számukra. Tehát az az érv, hogy NATO-támaszpontok jelenléte Oroszország határai közelében elfogadhatatlan Oroszország számára, már jóval azelőtt felmerült, hogy Ukrajnával kapcsolatban ezt felvetették volna.

A NATO-t annak idején, 1949. április 4-én azért alapították, hogy létezzen egy olyan szervezet, mely képes a Szovjetunió által a Nyugatra jelentett fenyegetés ellen biztonsági garanciát nyújtani. Ez a fenyegetés azonban szertefoszlott akkor, amikor a Szovjetunió 1991-ben összeomlott és megszűnt létezni. Ezt követően Oroszország szuverén államként integrálódott a nemzetközi rendszerbe és a világgazdaságba. Bár a NATO és Oroszország közötti kapcsolat soha nem volt kifejezetten barátinak nevezhető, de nem is volt mindig ellenséges. Hogyan vált azzá? Hogyan jutottak az orosz biztonságpolitika alakítói arra a következtetésre, hogy a NATO egyértelmű fenyegetést jelent Oroszországra nézve? Miféle okok húzódnak meg Oroszország NATO-val szembeni hajthatatlan álláspontja mögött? Van egyáltalán szilárd alapja ennek az elutasító magatartásnak? Mit árul ez el számunkra a biztonság fogalmának orosz értelmezéséről?

Ebben a tanulmányban ezekre a kérdésekre próbálok meg választ adni. Konkrétabban arra törekszem, hogy feltárjam, hogyan értelmezi a biztonság fogalmát az orosz vezetés, és rávilágítsak arra, hogy milyen következményekkel jár ez az értelmezés. A fent felsorolt kérdések megválaszolására tett kísérlet mindenekelőtt megköveteli, hogy azokat a megfelelő történelmi kontextusban, azaz a Szovjetunió 1991-ben történt összeomlását követő időszakra vonatkozóan tegyük fel. A következőkben ezért először azt vizsgálom meg, hogyan alakult a NATO és Oroszország kapcsolata a hidegháború befejeződése óta eltelt időszakban.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

A NATO és Oroszország

Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete, ismertebb nevén a NATO 1949. április 4-én alakult. Rendeltetése az volt, hogy megvédje tagállamai biztonságát és szabadságát. Hat évvel a megalakulása után a Szovjetunió javaslatára megalakult a Varsói Szerződés katonai tömbje. A NATO-t az Amerikai Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, a Benelux-államok (Belgium, Hollandia és Luxemburg), Kanada, Dánia, Franciaország, Izland, Olaszország, Norvégia, Portugália, Dánia, Franciaország és Kanada alapította. A NATO 1952-ben vette fel a tagjai közé Görögországot és Törökországot, 1955-ben pedig Spanyolországot. A kelet-európai rendszerváltások után a NATO 1999-ben a Cseh Köztársaságot, Magyarországot és Lengyelországot is felvette a tagállamai közé. Majd 2004-ben Bulgária, Észtország, Lettország, Litvánia, Románia, Szlovákia és Szlovénia következett. Később, 2009-ben Albániát és Horvátországot is felvették, majd 2017-ben Montenegró, 2020-ban pedig Észak-Macedónia is belépett a szervezetbe. Mindezzel a NATO a világ legnagyobb katonai szövetségévé vált.

A NATO-t eredetileg védelmi szövetségként hozták létre, azért, hogy politikai és katonai segítséget nyújtson tagjainak a Szovjetunió és a Varsói Szerződés országai által a hidegháború idején elkövetett agresszió esetén. Bár a Varsói Szerződés 1991-ben felbomlott, a NATO nem szűnt meg, hanem folytatta működését. Ez az új biztonsági helyzet aggodalmat keltett a megszűnt Szovjetunió utódállamaiban. Az 1990-es évek elején Oroszország politikai vezetése többször is hangot adott annak a véleményének, hogy ellenzi, hogy a NATO továbbra is működő szervezet maradjon. 1991-ben azonban ezek az aggodalmak nem kerültek azonnal felszínre, és a NATO és Oroszország közötti biztonsági együttműködés ekkor nem is tűnt annyira valóságtól elrugaszkodott ötletnek. Sőt, Borisz Jelcin 1991 decemberében levelet küldött a NATO Kooperációs Tanácsának, melyben nemcsak azt állította, hogy teljes mértékben támogatja a „*Vancouvertól Vlagyivosztokig terjedő új biztonsági rendszer létrehozására*” irányuló erőfeszítéseket, hanem azt is kijelentette, hogy Oroszország „*hosszú távú politikai célként*” azt reméli, hogy csatlakozhat a NATO-hoz.²

Az orosz vezetésnek ez a meglepően pozitív hozzáállása azonban gyorsan megváltozott, és átadta helyét egy sokkal gyanakvóbb megközelítésnek. 1994. december 5-én Jelcin levelet küldött Clinton elnöknek, amelyben azzal vádolta a „*dominanciára törő*” USA-t, hogy a NATO-bővítéssel „*megpróbálja újra megosztani a kontinenst*”.³ Így már a Szovjetunió felbomlását követő harmadik évben felbukkant az az érv, hogy a NATO mindig is arra törekedett, hogy Oroszországot marginalizálja, és hátrányos

² Tuohy, W. – Kempster, N., “Russia Hopes to Join NATO”, Los Angeles Times, Dec. 21, 1991, <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1991-12-21-mn-604-story.html>

³ A NATO-bővítéssel kapcsolatosan nyilvánosságra hozott titkosított dokumentumok, <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/118449>; “NATO Expansion – The Budapest Blow Up 1994”, <https://nsarchive.gwu.edu/briefing-book/russia-programs/2021-11-24/nato-expansion-budapest-blow-1994>

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

helyzetbe hozza a nemzetközi szintén. A kérdés természetesen felmerül: vajon léteznek-e olyan bizonyítékok, amelyek ezt az orosz állítást alátámasztják?

Ha végigtekintünk a Szovjetunió összeomlását követő eseményeken, azt láthatjuk, hogy ezzel az állítással szöges ellentétben, a Szovjetunió összeomlása után a NATO, akárcsak az Európai Unió, megpróbált nyitni Oroszország felé. Ennek egyik oka az volt, hogy a NATO a maga részéről megpróbálta elejét venni annak, hogy az orosz vezetés úgy érezze, hogy országa diplomáciai súlya a poszt-szovjet korszakban megcsappant. A gyakorlatban ez azt jelentette, hogy a NATO megpróbált együttműködni Oroszországgal azokon a területeken, ahol közösek voltak az érdekeik. 1994-ben a NATO és Oroszország képviselői aláírták a Bill Clinton amerikai elnök által bejelentett „Partnerség a békéért” megállapodást. A program célkitűzései között szerepelt a tagállamok közötti politikai és katonai együttműködés elmélyítése. Az aláírók megerősítették, hogy a NATO-t fenn kell tartani az észak-atlanti béke megőrzése érdekében. Oroszország kijelentette, hogy kész a jövőben is együttműködni a NATO-val. Az együttműködés céljai között szerepelt a katonai fejlesztések közös tervezése is. További célok között szerepelt az orosz haderő olyan jellegű hosszú távú fejlesztése, amelynek következtében az „képes jobban együttműködni az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének haderőivel” (Partnership for Peace: Framework Document 1994: 3e). A Partnerség a Békéért (PFP) aláírói kijelentették, hogy minden NATO-tagállam egy külön dokumentumban jelezheti, hogy milyen lépéseket kíván tenni a PFP politikai célkitűzéseinek elérése érdekében, és milyen katonai és egyéb hozzájárulásokkal kívánja támogatni a PFP-t. A partner-országok számára nem volt egyértelmű, hogy ez a NATO-tagság alternatívájának tekinthető-e. Mindazonáltal lehet úgy érvelni, hogy a PFP tanulási lehetőséget kínált olyan országok számára, amelyek a jövőben NATO-tagként kívántak válni (Siposné 2014).

Mint említettem, Borisz Jelcin orosz elnök 1991-ben még azt sem zárta ki, hogy Oroszország később az eredetileg nyugati biztonsági szövetség tagjává válhat. A NATO elvileg nem zárkózott el olyan államok felvételétől sem, amelyek egykor ellenségesek voltak vele szemben. Ezt az is mutatja, hogy az egykori Varsói Szerződés számos állama később a NATO tagjává vált, és a Szovjetunió 1991-es felbomlását követő első években valóban nem lehetett még kizárni, hogy Oroszország is NATO-tagállam lesz. Az 1990-es évek elején ebbe az irányba tett lépések azonban egyik fél számára sem voltak igazán elfogadhatóak. Egyrészt a NATO nem tudta elképzelni, hogy a rendszerváltás után ilyen hamar felvegye tagállamai közé a korábbi legnagyobb ellenségét. Másrészt Oroszországnak jelentős lépéseket kellett volna tennie annak érdekében, hogy a NATO-tagsága egyáltalán szóba kerülhessen. Így mindkét fél részéről túlságosan optimista lett volna azt feltételezni, hogy ilyen rövid idő elteltével a rendszerváltás után ilyen módon együtt tudnak működni.

Ebben az összefüggésben a volt Varsói Szerződés országainak felvétele inkább ellehetetlenítette, mint megkönnyítette a NATO és Oroszország közötti együttműködést, és ebben az orosz vezetés bővítésekre adott reakciói döntő szerepet játszottak.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

Mivel az orosz vezetés sejtette, hogy Oroszország jövőbeli NATO-tagságának még a távlati esélye is elveszett (ami napjaink történéseinek fényében már teljes bizonyossággal kijelenthető), ezért egyre inkább úgy érezte, hogy a NATO-bővítések fokozatosan elszigetelik Oroszországot a közös európai biztonsági rendszertől és a közös együttműködéstől (Davydov 1998/2000, 1–8). A NATO együttműködési törekvéseinek fényében azonban az az orosz állítás, miszerint a NATO eredeti célja nem volt más, mint Oroszország teljes elszigetelése, még a legenyhébb kifejezéssel élve is erősen megkérdőjelezhetőnek és a valóságtól elrugaskodottnak nevezhető.

Bár Oroszország NATO-tagságának reménye a kilencvenes évek közepére gyorsan szertefoszlott, a NATO Oroszországgal való együttműködését a felek 1997-ben formálisan is rögzítették. A két fél közötti „Alapító Okirat” szerződésben leszögezték, hogy mivel az euro-atlanti térség biztonsága nem teremthető meg Oroszország érdekeinek figyelembevételével, a NATO és Oroszország közösen létrehozza a „NATO-Oroszország Állandó Közös Tanácsot”. Ennek az intézménynek a létrehozásával a felek a kölcsönös bizalom erősítésére törekedtek, közös célokat tűztek ki és konzultációs eljárásokat állítottak fel. Ennek megfelelően a Tanácsban ezt követően konzultációkra került sor (1997/II. alapító okirat). Az okmány negyedik fejezete azt is megerősítette, hogy a NATO a jövőben nem fog nukleáris fegyvereket telepíteni az új tagállamok területére. A szerződésben a felek célul tűzték ki, hogy a demokrácia és a közös biztonság elvein alapuló tartós és átfogó béke megteremtése és fenntartása érdekében együttműködnek egymással az euro-atlanti térségben (Alapító Okirat 1997). A felek céljai között szerepelt a múltbeli problémáik és az ellenséges légkör leküzdése, valamint egy szilárd és tartós partnerség alapjainak megteremtése. A NATO és Oroszország vállalta, hogy közös lépéseket tesz az EBESZ, mint kiemelt biztonsági szervezet megerősítésére. A felek megállapodtak abban is, hogy egyenrangú partnerséget hoznak létre. Az ez alkalommal lefektetett elvek közül a következőket szeretném kiemelni:

„Az ebben a dokumentumban kitűzött célok elérése érdekében a NATO és Oroszország a következő elvek melletti közös elkötelezettségre alapozza kapcsolatát: ... tartózkodnak az egymással vagy bármely más állammal, annak szuverenitásával, területi integritásával, vagy politikai függetlenségével szembeni erőszakkal való fenyegetéstől, vagy annak alkalmazásától, bármilyen módon, amely ellentétes az Egyesült Nemzetek Alapokmányával és a Helsinki Záróokmányban foglalt, a résztvevő államok közötti kapcsolatokat szabályozó alapelvekről szóló nyilatkozattal.” (Alapító okirat 1997, I. alapelv).

Ennek alapján tehát a felek kötelezettséget vállaltak arra, hogy tartózkodnak az erővel való fenyegetéstől, vagy annak alkalmazásától egymás, vagy más országok ellen.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

Kétség sem fér hozzá, hogy az orosz vezetés ezt az elvet a későbbiek során megsértette. Sőt, a Grúzia, majd az Ukrajna elleni katonai akcióval az orosz vezetés nemcsak a NATO-val kötött megállapodást, hanem az ENSZ Alapokmányának 2. cikkelyében lefektetett, tiszteletben tartandó alapelvet is megsértette. Az ENSZ Alapokmányában rögzített elv kimondja, hogy a tagállamoknak tartózkodniuk kell a következőktől: „bármely állam területi integritása, vagy politikai függetlensége, vagy bármely más személy vagy szervezet ellen irányuló, az Egyesült Nemzetek céljaival összeegyeztethetetlen módon történő erőszakkal való fenyegetéstől, vagy erőszak alkalmazásától” (Az ENSZ Alapokmányának 2. cikkelye (4) bekezdés).

Főképpen Vlagyimir Putyin első elnöki hivatali ideje óta az orosz vezetés egyre többször hangoztatja, hogy a NATO 1990-ben ígéretet tett arra, hogy nem terjeszkedik tovább kelet felé és nem telepít katonai erőket az orosz határ közelébe. Az orosz vezetés által gyakran hangoztatott narratíva szerint az itt korábban említett tárgyalások során elhangzottak alapján megállapítható, hogy az Egyesült Államok megszegte az azokban nekik tett ígéretét, és becsapta Oroszországot. Amikor Oroszország Ukrajna területi integritását megsértette, az orosz vezetés szintén azt az érvelést ismételte, hogy Oroszország csupán a NATO alattomos terjeszkedése ellen védekezik. Annak érdekében, hogy megvizsgálhassuk ennek az állításnak a megalapozottságát, a következőkben röviden azt fogom ellenőrizni, hogy létezik-e bármilyen bizonyíték annak az orosz állításnak az alátámasztására, hogy Oroszország nem csupán ígéretet kapott arra vonatkozóan, hogy „a NATO nem fog kelet felé terjeszkedni”, de ténylegesen létezett is egy ilyen megállapodás a NATO és Oroszország között.

Az említett találkozókön az USA, Nagy-Britannia, Franciaország és a Szovjetunió megállapodott abban, hogy a NATO-csapatok nem fognak a volt NDK területén állomásozni. Ezt a megállapodást teljes mértékben tiszteletben tartották. 1990-ben James Baker amerikai külügyminiszter Mihail Gorbacsovval a Németország egyesítéséből adódó helyzetről és a NATO ezzel kapcsolatos szerepéről folytatott megbeszélést. A NATO Németország egyesítésén túlmutató bővítésének gondolata 1989-ben nem volt napirenden, különösen azért nem, mert a Varsói Szerződés még mindig létezett. Mihail Gorbacsov mindezt egy 2014-ben adott interjúban meg is erősítette.

„A „NATO-bővítés” kérdése egyáltalán nem került megvitatásra, és azokban az években ez nem is került szóba. Ezt teljes felelősséggel állítom. Egyetlen kelet-európai ország sem vetette fel a kérdést, még azután sem, hogy a Varsói Szerződés 1991-ben megszűnt. A nyugati vezetők sem vetették fel.”⁴

Tehát fontos hangsúlyozni, hogy ez a megállapodás – ahogyan azt később maga Mihail Gorbacsov is jelezte –, egyáltalán nem a NATO keleti irányú terjeszkedésére

⁴ https://www.rbth.com/international/2014/10/16/mikhail_gorbachev_i_am_against_all_walls_40673.html

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

vonatkozott, hanem kifejezetten arra, hogy NATO-csapatok *nem fognak az egykori NDK területén állomásozni*. Mindez tehát egyértelműen bizonyítja, hogy a NATO soha nem tett hivatalos ígéretet arra, hogy nem terjeszkedik kelet felé.

A NATO keleti bővítéséről szóló egyeztetések Bill Clinton és Borisz Jelcin között zajlottak. Clinton elnöksége alatt készült el a legtöbb NATO-bővítési tervezet és módosítások elfogadására is sor került. Clinton úgy vélte, hogy a NATO-t ki lehetne bővíteni a közép- és kelet-európai országokkal, és ez nagy mértékben hozzájárulhatna a térség békéjének és biztonságának megerősítéséhez. Ugyanakkor azonban el akarta kerülni az Oroszországgal való kapcsolatok megromlását – bár annak esélye, hogy ez kifejezetten a bővítés miatt következzen be, akkoriban meglehetősen csekély volt. A NATO bővítési folyamata ugyanis nemcsak az orosz vezetés, hanem egyes amerikai vezetők számára is aggodalomra adott okot (Haass 1997). Ez utóbbiak voltak a legelutasítóbbak a bővítés gondolatával szemben, mert tartottak Oroszország reakciójától. Oroszország demokratikus átalakulása éppen csak elkezdődött, és ezzel egy időben zajlott a nukleáris fegyverek kivonása Ukrajnából. Aggódtak amiatt is, hogy bármilyen bővítés a biztonsági garanciát kiterjesztené az új tagállamokra, és ez pedig jelentős katonai erőforrásokat kötne le. Az említett aggályok miatt az Egyesült Államok 1994-ben nemcsak nem támogatta a NATO bővítésére vonatkozó javaslatokat, de néhány ország esetében még azok számára a társult státusz megadásának gondolatát is elutasította. Támogatta viszont az egykori Varsói Szerződés tagállamaival a békepartnerség megkötésére vonatkozó elképzeléseket. Jóllehet az Egyesült Államok soha nem zárta ki teljesen a NATO bővítésének lehetőségét, Borisz Jelcin mindazonáltal természetesen nagyon elégedett volt az amerikai vezetés hozzáállásával és szintén támogatásáról biztosította azt (Savranskaya – Blanton 2018). Összegzőképpen elmondható, hogy az amerikai és az orosz elnök közötti kommunikációban voltak olyan időszakok, amikor úgy tűnt, hogy az Egyesült Államokat nem is igazán érdekli a NATO keleti bővítése. A Fehér Ház titkos jegyzőkönyvei azonban azt is mutatják, hogy 1997-ben Bill Clinton következetesen elutasította Borisz Jelcin ún. „úriemberek közötti megállapodásra” („gentleman’s agreement”) vonatkozó javaslatát, amely azt tartalmazta, hogy egyetlen volt szovjet tagköztársaság sem csatlakozhasson soha a NATO-hoz. Clinton világosan értésére adta Jelcinnek a következőket: „Nem vállalhatok kötelezettségeket a NATO nevében, és nem leszek abban a helyzetben, hogy megvétőzzam a NATO bővítését bármely ország esetében, nem is beszélve arról, hogy megengedjem Önnek, vagy bárki másnak, hogy ezt megtegye... A NATO ugyanis konszenzusos alapon működik”.⁵ Lényeges arra is felhívni a figyelmet, hogy a NATO és Oroszország közötti megállapodásokat mindkét fél anélkül írta alá, hogy a megállapodáshoz bármilyen biztosítékot, vagy egyéb jogilag kötelező erejű dokumentumot csatoltak volna. Úgy tűnik, a felek kölcsönösen bíztak abban, hogy mivel a

⁵ <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/57569>

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

megállapodás betartása mindkét fél érdekeit szolgálja, ezért elegendő mindkettőjük józan ítélőképességére és racionális belátására hagyatkozni.

Azonban Clintonnak az orosz vezetés józan ítélőképességére és racionális belátására alapozott elvárásai nem teljesültek. Borisz Jelcin már az 1990-es évek második felében kifejezte nemtetszését a bővítési folyamattal kapcsolatban. Az őt követő elnökök, Vlagyimir Putyin és Dmitrij Medvegyev azonban még ennél is tovább léptek. A 2008. április 2–4. között Bukarestben tartott NATO-csúcstalálkozón Grúzia és Ukrajna hangot adott annak a reményének, hogy hamarosan bekapcsolódhat a NATO tagsági cselekvési tervébe. A NATO-tagjai ekkor üdvözölték a két ország csatlakozására irányuló törekvéseit és egyetértettek abban, hogy *„ezek az országok a jövőben a NATO tagállamaivá válnak majd”*.

Az orosz politikai vezetés ezt követően nemcsak nyíltan kifejezte Oroszország rosszsallását a NATO keleti bővítésével kapcsolatban, hanem elhatározta, hogy azt katonailag is megakadályozza. Augusztus 1. és 12. között Oroszország háborút indított Grúzia ellen, elfoglalta Dél-Oszétiát és Abháziát, majd augusztus 26-án elismerte Abházia és Dél-Oszétia Grúziától való függetlenségét. Nem sokkal a háború befejezését követően Medvegyev orosz elnök egy, öt pontban összefoglalt orosz külpolitikai stratégiát ismertetett. A *„Medvegyev-doktrína”* leszögezte: *„állampolgáraink életének és méltóságának védelme, bárhol is legyenek, megkérdőjelezhetetlen fontossággal bír országunk számára”*. Ez alapján az orosz állampolgárok külföldi országokban való jelenléte elméleti indokot szolgáltathat egy invázióhoz. Medvegyev kijelentése az olyan területekről, melyekhez Oroszországnak *„privilegizált érdekei”* fűződnek, azt jelezte, hogy a Szovjetunió utódállamaiban a helybéli oroszbarát kormányzatok hatalmának aláásását Oroszország saját magára nézve fenyegetésnek tekintené. 2011 novemberében Medvegyev elnök a vlagyikavkazi katonai támaszponton orosz tiszteknek tartott beszédében világossá tette, hogy ha Oroszország nem támadja meg Grúziát, akkor a NATO felvette volna tagjai közé a két korábbi szovjet tagköztársaságot.⁶A háború jelentősen csökkentette Grúzia esélyeit arra, hogy belátható időn belül a NATO-tagjává váljon. Az orosz politikai vezetés tehát elérte fő célját a katonai beavatkozással. Ez a lépés azonban az Oroszország és a NATO-tagállamok közötti kapcsolatok megromlását is eredményezte.

Láthatjuk tehát, hogy alig két évtizeddel Jelcin meghökkentő felvetése után, miszerint Oroszország hosszú távú célja, hogy a nyugati védelmi szövetség tagjává váljon, az orosz vezetés eljutott oda, hogy az ezredforduló utáni első évtized második felétől már a NATO-t tekintette fő ellenségének. Történt mindez annak ellenére, hogy miután annak lehetősége, hogy Oroszország ténylegesen NATO-taggá válhat, lényegében szertefoszlott, 1997-ben Oroszország és a NATO kapcsolatát formalizálták, s a feleknek a közösen tiszteletben tartandó alapelvek rögzítése tekintetében sikerült megállapodniuk egymással. Mint láttuk, ezeket az elveket a későbbiek során kizáró-

⁶ <https://www.reuters.com/article/us-georgia-ossetia-medvedev-trip-idUSLI58791520080818>

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

lag és teljesen nyilvánvalóan Oroszország sértette meg. Miközben az orosz vezetés olyan ígéretre hivatkozott, amelyeket soha nem kapott, és olyan megállapodásokra, amelyeket soha meg nem kötött, éppen Oroszország volt az, amely először 2008-ban, majd ezt követően 2022-ben megsértette a közösen elfogadott együttműködési alapelveket.

Nevezetesen: figyelmen kívül hagyta a szuverén államok azon jogát, hogy csatlakozhatnak egy szigorúan védelmi céllal létrehozott katonai szövetséghez. Figyelmen kívül hagyta szuverén államok jogos biztonsági igényeit. Oroszország egyértelműen kijelentette, hogy érdekei más államok érdekeinél magasabbrendűek, és jöllehet az 1997-es megállapodásban a viszonyosság és kölcsönösség elvének tiszteletben tartására kötelezte magát, a megállapodás egyértelmű megszegésével megtagadta ennek az elvnek a gyakorlatban történő alkalmazását a más államokkal való viszonyában.

Az orosz állami vezetés és politikai elit amellet, hogy folyamatosan azt állítja, hogy a NATO az Oroszországnak tett ígéretek ellenére kelet felé terjeszkedik, többször is azt hangsúlyozza, hogy az orosz határ közelében lévő katonai támaszpontok jelenléte elfogadhatatlan és tűrhetetlen. Első pillantásra ez jogos aggodalomnak tűnhet. Végül is a katonai bázisok valóban olyan létesítmények, ahol csapatokat és katonai felszerelést lehet összevonni, és amelyek megkönnyíthetik az agresszív hadmozdulatok kivitelezését, és stratégiai előnyt biztosíthatnak egy támadáshoz. Ez tagadhatatlan. Ha tehát feltételezzük, hogy a katonai támaszpontokat támadó hadmozdulatok előkészítésére, sőt elindítására is fel lehet használni, akkor teljesen jogosnak tűnik az az érv, hogy a katonai támaszpontok jelenléte bármely országban komoly fenyegetést jelent a szomszédos országokra nézve.

Az orosz kormány, az orosz politikai elit és természetesen Vlagyimir Putyin nagyon gyakran előadta ezt a narratívát, és úgy tűnik, hogy sokan vevőnek mutatkoztak ezekre, és sikerült is elfogadtatni velük ezt az álláspontot. Azok között, akik az orosz narratívát visszhangozzák, miszerint „*ezek valóban Oroszország jogos biztonsági aggályai és ezeket mindenképpen tiszteletben kell tartani*”, nemcsak újságírók, hanem politikusok, sőt még a tudományos élet szereplői is megtalálhatók. Talán John Mearsheimer az egyik legelismertebb amerikai politikai elemző, aki már 2014-ben meggyőzően próbált érvelni amellet, hogy valójában a nyugati demokratikus államokat kell hibáztatni az Ukrajnával kapcsolatos biztonsági válság kialakulásáért és Oroszországnak ezeket a biztonsági aggályait bármilyen áron tiszteletben kellene tartani (Mearsheimer 2015). Az Oroszország biztonsági narratívájának legitimitását elfogadó és ebből következően az Oroszország és a nyugati államok közötti kapcsolatok megromlásáért a felelősséget az utóbbi félre hárító nézeteit Mearsheimer 2015 óta több alkalommal, számos helyen is kifejtette.⁷

⁷ “John Mearsheimer on the causes and consequences of the Ukraine war” <https://www.eui.eu/news-hub?id=john-mearsheimers-lecture-on-the-causes-and-consequences-of-the-ukraine-war>

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

Azonban nemcsak a NATO-tagállamok vezető politikusai, hanem a nemzetközi közösség más országainak politikusai is többször megkérdőjelezték az orosz narratíva hitelességét. A NATO főtitkára, valamint az Egyesült Államok elnöke is többször hangsúlyozta, hogy nem áll szándékukban támadást intézni Oroszország ellen, és a NATO-nak sincs ilyen jellegű törekvése. Az egyik ilyen alkalommal, 2023. február 14-én Jens Stoltenberg NATO-főtitkár a NATO védelmi minisztereinek brüsszeli ülését megelőzően egyértelműen leszögezte, hogy:

„Sem a NATO, sem a NATO-szövetségesek nem vesznek részt a konfliktusban. Mi, mint NATO-szövetségesek és a NATO, támogatást nyújtunk Ukrajnának. Ukrajna önmagát védi, és meg kell értenünk, hogy ez mit jelent. Ez egy agresszióval indított háború. A Putyin orosz elnök által vezetett Oroszország megtámadott egy szuverén, független, demokratikus és szabad európai nemzetet, Ukrajnát. És természetesen Ukrajnának joga van megvédenie magát. Az önvédelem joga szerepel az ENSZ Alapokmányában, és ez a nemzetközi jog részét képezi. És természetesen jogunk van ahhoz, hogy segítsük Ukrajnát az önvédelemhez való jogának érvényesítésében. Tehát a NATO és a NATO-szövetségesek nem részesei a konfliktusnak, de támogatjuk Ukrajnát az önvédelem jogának érvényesítésében.”⁸

Az Amerikai Egyesült Államok elnöke, Joe Biden 2023-ban Varsóban elmondott beszédében ugyancsak azt hangsúlyozta, hogy sem az USA, sem annak szövetségesi államok nem kívánják Oroszország pusztulását:

„Ma este tehát ismét Oroszország népéhez szólok. Az Egyesült Államok és az európai nemzetek nem akarják Oroszországot ellenőrzésük alá vonni, vagy elpusztítani. A Nyugat nem Oroszország megtámadására esküdött össze, mint ahogyan azt Putyin ma állította. És az orosz állampolgárok milliói, akik csak békében akarnak élni a szomszédaikkal, nem ellenségeink. Ez a háború soha nem volt elkerülhetetlen; ez egy tragédia. Putyin elnök döntött e háború mellett. Minden nap, amikor a háború tovább folytatódik, az ő döntésének eredményeként alakul így. Egyetlen szavával véget vethetne a háborúnak. A helyzet roppant egyszerűen leírható. Ha Oroszország abbahagyná az Ukrajna elleni támadásokat, véget vethetne a háborúnak. Ha azonban Ukrajna abbahagyná a védekezést Oroszországgal szemben, az Ukrajna végét jelentené.”⁹

⁸ https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_211698.htm

⁹ <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2023/02/21/remarks-by-president-biden-ahead-of-the-one-year-anniversary-of-russias-brutal-and-unprovoked-invasion-of-ukraine/>

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

Az orosz politikai élet szereplői, az orosz kormány tagjai és különösen az orosz elnök azonban makacsul elutasítják ezeket az érveket és többször is egyértelművé tették, hogy meggyőződésük szerint a „*kollektív Nyugat*” célja az orosz nemzet elpusztítása, az orosz állam széttözása, területének feldarabolása. Azt is többször leszögezték, hogy a NATO egy „*agresszív szervezet*”.¹⁰

A következőkben amellet fogok érvelni, hogy a 2022 februárja óta történt események rávilágítottak arra, hogy annak az orosz érvelésnek, miszerint jogos biztonsági érdekeit a szomszédos NATO-országok és az Ukrajna és a NATO közötti stratégiai és védelmi kapcsolatok veszélyeztetik, valójában semmiféle valóságalapja nincs, és hogy ez a narratíva nem több, mint ürügy Oroszország számára, hogy azzal igazolja agresszív, imperialista politikáját. Oroszország ilyen jellegű politikájának első jelei akkor válnak nyilvánvalóvá, ha Oroszország más országokkal, különösen a szomszédos országokkal való kapcsolatait megvizsgáljuk. Miközben az orosz vezetés minden lehetséges alkalommal hangsúlyozta, hogy Oroszországnak jogos biztonsági érdekei vannak, és emiatt nem fogadják el azt, hogy NATO-egységek állomásoznak a szövetség keleti tagállamaiban, teljesen figyelmen kívül hagyta azt, hogy ennek kölcsönösségre kellene épülnie. Az orosz vezetés figyelmen kívül hagyja Grúzia, a balti államok, Finnország, Svédország, Ukrajna stb. jogos biztonsági érdekeit. Ha nem így tettek volna, akkor például legalább felajánlották volna, hogy elköltöztetik az orosz katonai támaszpontokat a kalinyingrádi enklávéból. Amikor többször is több, mint százezer orosz katonát vezényeltek ki hadgyakorlatokra – állítólag „*a kiképzés és a harcészültség fenntartása érdekében*” –, az orosz vezetés mindig azt hangoztatta, hogy jogukban áll annyi katonai egységet és oda vezényelni Oroszországon belül, amennyit és ahová csak akarnak. Ez lehet, hogy így is van, azonban amikor a NATO ugyanezt a NATO-tagállamok területén tette (és lényegesen kevesebb alakulat és felszerelés átcsoportosításával, mint azt Oroszország tette), az orosz állami vezetők mindig heves tiltakozásukat fejezték ki a „*NATO-erők agresszív hadmozdulatai*” miatt (Tétrault-Farber – Balmforth 2021).

Tehát, finoman szólva, a kölcsönösség és egyenlőség elvének és más országok jogos biztonsági érdekeinek elfogadása soha nem tartozott az orosz biztonság- és külpolitika alakítóinak erősségei közé. Lényegében, amikor regionális vagy globális biztonsági kérdésekről van szó, úgy tűnik, hogy a valóság az, hogy a viszonyosság és a kölcsönösség elvének tiszteletben tartását a gyakorlatban az orosz vezetés egyszerűen nem hajlandó elfogadni. Annak érdekében, hogy világosabban lássuk, hogyan lehet a biztonság kérdéskörét megközelíteni, a következőkben röviden áttekintem a biztonság fogalmának legáltalánosabb értelmezéseit és a biztonsági problémák általánosan elterjedt kategorizálásait.

¹⁰ <https://tass.com/russia/1431569>

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

A biztonság fogalmának meghatározása

A biztonság az embereket és értékeiket fenyegető veszélyek elhárításának folyamata utaló fogalom. Barry Buzan szerint a biztonság fogalma a fenyegetettségtől való mentességre utal, valamint az államok azon képességére, hogy az általuk ellenségesnek érzékelt, állandóan változó erőkkel szemben is meg tudják őrizni másoktól való függetlenségüket, identitásukat és integrált egészként való működési képességüket, melynek végső célja pedig nem más, mint az állam fennmaradása (Buzan 1991). Hasonlóképpen, Williams (2008) szerint a biztonság leggyakrabban a nagyra becsült értékeket fenyegető veszélyek – különösen egy adott referencia-tárgy fennmaradását veszélyeztető veszélyek – enyhítésével függ össze. Megállapítható tehát, hogy attól függetlenül, hogy a biztonság fogalmát klasszikus, államközpontú, hagyományos, vagy nem hagyományos módon értelmezzük – a biztonság fogalma az értékek (értve ez alatt az élő és nem élő erőforrásokat is) védelméről szól, azaz az értékek elvesztésének, vagy károsodásának megakadályozásáról.

A hidegháború idején követett biztonságpolitika a biztonság hagyományos értelmezéséből fakadó logikát követte. Ez az értelmezés a biztonságot a veszélytől, külső támadástól vagy behatolástól való védelemként határozta meg. A hagyományos értelmezés logikája szerint felállított biztonsági paradigma követői a nemzetközi kapcsolatok elmélete tudományág ún. realista irányzatának biztonság fogalmára vonatkozó nézeteit fogadják el, amelyben a biztonság referencia-objektuma nem más, mint az állam. Ez az irányzat a biztonság állapotát a konfliktusok kirobbanásának katonai eszközökkel, az elrettentéssel, az aktív védelemmel, a nem támadó jellegű tevékenységekkel való megelőzésével megteremthető, békes állapottal tekinti azonosnak. Walt véleménye szerint ezért a biztonságpolitika ilyen jellegű felfogását követők úgy látják, hogy elsődlegesen a katonai erővel való fenyegetés, a katonai erő alkalmazásának és ellenőrzésének kérdéseire kell kiemelt figyelmet fordítani (Walt 1991).

A biztonság hagyományos értelmezése tehát erősen kötődik a fegyveres erőkhöz. Barry Buzan ezért a biztonság kérdésének tradicionális felfogását elavultnak és megújításra szorulónak tartja. A biztonság nem hagyományos értelmezése a biztonság fogalmának kiszélesítésére és elmélyítésére törekszik. E felfogás szerint bár az állam fenntartásának szükségességét nem lehet eléggé hangsúlyozni, más tényezők, például a környezeti, politikai, gazdasági és társadalmi problémák úgyszintén veszélyeztetik az egyén életét és tulajdonát. A biztonság ilyen jellegű értelmezésének hívei azzal érvelnek, hogy a biztonság túlnyomórészt katonai jellegű megközelítmódja alábecsüli annak fontosságát, hogy az állam fennmaradását legnagyobb mértékben többnyire nem is a katonai, hanem a környezeti, egészségügyi, politikai, társadalmi és gazdasági tényezők veszélyeztetik. Érvelésük szerint emiatt a biztonság megteremtése ebben az értelemben az ember emancipálódásáról szól. Más szóval, azt állítják, hogy az embereket meg kell szabadítani azoktól a problémáktól, nehézségektől

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

és korlátoktól, amelyek megakadályozhatják őket abban, hogy szabadon azt tegyék, amit ők maguk, saját belátásukat követve választanak. Napjaink világában a politikai, ökológiai, gazdasági, demográfiai, tehát a nem katonai jellegű problémák általában komoly mértékben veszélyeztetik az emberek biztonságát.

A 21. század első évtizedének kezdete óta azonban nemcsak az Orosz Föderáció hivatalos biztonsági doktrínája,¹¹ hanem az orosz állam fellépései is egyre egyértelműbbé teszik, hogy Oroszország elsősorban a biztonság katonai értelmezésére hagyatkozik. Ezen értelmezés szerint első látásra látszólag jogosnak tűnhet azt állítani, hogy a határok közelében lévő katonai támaszpontok fenntartása teljes mértékben elfogadhatatlan, mert ezek komolyan fenyegetik a szomszédos állam biztonságát.

A következőkben meg kell vizsgálnunk, hogy ez az állítás alátámasztható-e igazolható érvekkel. Tudjuk, hogy az orosz válasz erre a kérdésre határozott igen. Ha azonban megvizsgáljuk az e kijelentés igazolására használt érveket, felfedezhetjük, hogy a kijelentés hívei egy tényezőt tartanak kulcsfontosságúnak: minél közelebb van egy katonai támaszpont Oroszországhoz, annál nagyobb mértékben fenyegeti ez a támaszpont az orosz állam biztonságát. Más szóval, az állítás hívei a földrajzi távolságnak perdöntő fontosságot tulajdonítanak: minél közelebb van a katonai támaszpont, annál nagyobb veszély jelent. Az orosz elit biztonság kérdéséhez való hozzáállásának elemzésében ehhez a ponthoz érkezve, úgy vélem, hogy van egy kérdés, amelyet szintén meg kell említenünk. Úgy tűnik, hogy az orosz érvek a határaink közelében lévő katonai támaszpontok veszélyességéről, és az érvelésük, miszerint ezek teljesen tűrhetetlenek, elfogadhatatlanok, és hogy Oroszországnak – szavaikkal élve – „*jogában áll katonai-technikai intézkedéseket foganatosítania azok ellen*”, alapvetően elhibázott.

Először is, az orosz állami elit tagjai valahogyan vagy nem vették észre, hogy Oroszország több ezer kilométeres határa mentén történetesen számos ország hadseregének támaszpontjai sorakoznak, vagy úgy tűnik, ez nem érdekli őket. Hogy csak néhányat említsek ezek közül az országok közül: Grúzia, Törökország, Azerbajdzsán, és mindenekelőtt, Kína. Kétségtelen, hogy ezek közül az országok közül Kína az, amelynek katonai ereje komoly fenyegetést jelenthet Oroszországra. Az orosz politikai vezetés tagjai azonban, úgy tűnik, egyáltalán nem törődnek ezzel. Nem követelik, hogy Kína számolja fel a kínai katonai bázisokat az orosz határ menti térségekben, nem követelik, hogy ne állomásozzanak ott kínai csapatok, stb. Ha tehát elfogadjuk azt, hogy Oroszországnak „*jogos biztonsági aggályai*” vannak a határai mentén lévő katonai támaszpontok közelsége miatt, akkor az orosz vezetés enyhén szólva is illogikusan érvel akkor, ha csak az európai határai közelében levő támaszpontok miatt

¹¹ Bikash, B. (2000). Russian National Security Thinking. A Monthly Journal of the IDSA, October 2000 (Vol. XXIV No. 7) <https://doi.org/10.1080/09700160008455287> <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09700160008455287>

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

aggodalmaskodik. Más szóval, az orosz elit finoman szólva is következtelen a határai közelében lévő katonai támaszpontok veszélyességét illetően.

Létezik egy olyan narratíva is, amelyet gyakran hangoztatnak orosz politikusok, például Dimitrij Medvegyev, és amelyet visszhangoznak olyan közéleti személyiségek, mint a tudományos kutatók körébe tartozó Noam Chomsky,¹² John Mearsheimer¹³, továbbá a New York Times újságírója, Thomas L. Friedman,¹⁴ valamint az olyan politikusok, mint Clare Dalace,¹⁵ európai parlamenti képviselő, Mick Wallace,¹⁶ európai parlamenti képviselő,¹⁷ – és a nevek listája korántsem teljes. Vlagyimir Putyin személyesen is többször ismertette ezt a narratívát, melynek központi állítása az, hogy Ukrajna NATO-csatlakozása esetén lehetőség nyílhat egy Harkov melletti NATO-bázis létesítésére, ami – hangsúlyozta többször az orosz elnök – elfogadhatatlan, mert így a NATO fegyvereket Moszkvától mindössze mintegy 350 kilométerre lehetne telepíteni, s emiatt Oroszország jogosnak tekinti azt, hogy ennek megakadályozása érdekében, különleges katonai műveletet indítva „demilitarizálja” a vele szomszédos államot.¹⁸ Az azonban láthatóan fel sem merült az orosz biztonságpolitika döntéshozóiban, hogy a kölcsönösség elvét elfogadva ezzel kapcsolatban elfogadják azt is, hogy ebben az esetben más államoknak is jogukban áll hasonló katonai műveleteket indítani a biztonságukat fenyegető, a határ orosz oldalán található orosz támaszpontok megsemmisítése érdekében. Más szóval, az orosz állam más államok jogos biztonsági érdekeit az orosz állam biztonsági érdekeinél alábbvalónak tartja, azaz megszegi az ENSZ Alapokmányában rögzített, a más államokkal való kapcsolattartásban tiszteletben tartandó egyik alapelvet.

Azokban kizárólag a kölcsönösség és az egyenlő jogok elvének figyelmen kívül hagyása miatt támadható a katonai támaszpontok határ menti térségekben való létezését elfogadhatatlannak minősítő orosz álláspont? Ahhoz, hogy erre a kérdésre választ adhassunk, a következőkben vizsgáljuk meg az orosz narratíva központi elemét képező állítást némileg általánosabb vonatkozásban. Vajon valóban elfogadhatatlanul nagy mértékben fenyegetik a határ menti térségekben levő katonai támaszpontok a szomszédos államok biztonságát?

¹² Noam Chomsky: Putin, Ukraine, China, and Nuclear War | Lex Fridman Podcast #316. <https://www.youtube.com/watch?v=7uHGlfecBbE>

¹³ „Miért a Nyugat hibája Ukrajna? John Mearsheimer előadása a Chicagói Egyetemen 2015-ben”. <https://www.youtube.com/watch?v=JrMiSQAGOS4>;

¹⁴ Friedman, T. L. (2022). „Ez Putyin háborúja. De Amerika és a NATO nem ártatlan bámszokdók.” Feb. 21, 2022, <https://www.nytimes.com/2022/02/21/opinion/putin-ukraine-nato.html>

¹⁵ Clare Daly Eudebates, Az orosz agresszió Ukrajnában, <https://www.youtube.com/watch?v=ggmCVqr7fVM>

¹⁶ Mick Wallace az ukrainai politikai helyzetről, <https://www.youtube.com/watch?v=QNvQeQyhVT-M&t=21s>

¹⁷ Az ukrán-orosz háború csak súlyosbodik az újabb fegyverekkel, Mick Wallace, az EU parlamenti képviselője, <https://www.youtube.com/watch?v=z4a72lVeVtk>

¹⁸ Putin, Vladimir. „Beszéd és az azt követő vita a müncheni biztonságpolitikai konferencián.” Kreml. 2007. [<http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>].

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

Világszerte számos katonai támaszpont található az államhatárok közelében. Mégis, a hidegháború vége óta emiatt egyetlen állam sem támadta meg szomszédját, és nem próbálta azzal indokolni tetteit, hogy egy ilyen közel található katonai támaszpont pusztá léte is elfogadhatatlan és túrhetetlen. Számos példa van arra, hogy katonai támaszpontok találhatóak az egyes országok határai mentén, vagy azok közvetlen közelében. Számos ilyen támaszpont található például az európai és észak-amerikai NATO-tagállamokban. Léteznek azonban ilyen támaszpontok a nem NATO-tagállamok határ menti térségeiben is, például Írországbán, Svájcban, az amerikai kontinensen pedig például Mexikóban, vagy például Brazíliában. Kanadának, illetve Mexikónak az USA-val közös határ mentén vannak katonai támaszpontjai, azonban úgy tűnik, az amerikai nemzetbiztonsági döntéshozók ezt mégsem tekintik fenyegetésnek (Gonzalez és Haggard 1998). Mi több, nyilvánvaló, hogy az egymást követő amerikai kormányzatoknak egyáltalán nem állt szándékában Mexikó és Kanada lerohanása, hogy „*katonai-technikai intézkedéseket foganatosítanak a probléma megoldása érdekében...*”¹⁹ Tehát, vagy az amerikai politikai vezetés nem tekinti ezeket a támaszpontokat az amerikai nemzetbiztonságot fenyegető veszélynek, vagy még nem vette észre ezeknek a katonai támaszpontoknak a létezését. Mondanom sem kell, hogy valószínűleg nem az a helyzet, hogy a kanadai és mexikói katonai támaszpontok láthatatlanok és észrevehetetlenek, hanem az, hogy az amerikai kormányzat, vagy az amerikai politikusok egyszerűen nem tekintik azokat az USA biztonságára veszélyt jelentő tényezőkné.

Valójában, ha más kontinenseken is vizsgálódunk, valami nagyon hasonlót fedezhetünk fel. Az ausztrálok nem úgy tekintenek az amerikai támaszpontokra, az amerikai haditengerészet hajóira, mint amelyek veszélyt jelentenének Ausztrália biztonságára, és hogy néhány más ázsiai országot említsek, sem Japán, sem Dél-Korea, sem Tajvan nem lát ebben semmilyen fenyegetést (Haas 1986). Mindez ezeken az országokon kívül Közép-, Észak-, Dél- és Nyugat-Európa országaira is teljes mértékben érvényes. A dán, svéd, finn, lengyel, cseh, svájci, vagy osztrák kormányzatok egyetlen komoly tiltakozását sem tudtam fellelni, melyben a szomszédos államok katonai bázisainak a határ menti térségekben való működését sérelmezték volna.

Persze lehet azzal érvelni, hogy ez annak tudható be, hogy ezek az államok NATO-tagállamok, de bár ez a legtöbbjükre igaz, Svájcra, Ausztriára, Svédországra és Finnországra azonban bizonyosan nem. Ezek az államok másképpen reagálnak a határaikhoz közeli katonai támaszpontok létezésére, mint azt Oroszország teszi.²⁰ Más szóval, másképpen értékeli a fizikai távolsági tényező jelentőségét a katonai támaszpontok esetében, mint az orosz állam. Az eltérő reakció oka tehát az állam

¹⁹ Az Orosz Föderáció elnöke, Vlagyimir Putyin használta ezt a kifejezést, amikor 2022 februárjában bejelentette az Ukrajna elleni „különleges katonai művelet” megindítását.

²⁰ Oroszországnak a kalinyingrádi régióban is van egy nagy haditengerészeti támaszpontja. Ennek ellenére a térség egyetlen állama, sem Németország, sem Lengyelország, sem Svédország, sem Finnország, sem Dánia nem követelte annak megszüntetését Oroszországtól.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

biztonságára potenciálisan veszélyt jelentő jelenség határtól mért távolságához eltérő mértékű fenyegetettség társításában rejlik. Az orosz állami elit másképpen érzékeli és másképpen reagál az orosz állam határaitól bizonyos távolságra található jelenségekre, mint ahogyan azt más államok vezetése teszi.

A stratégiai biztonsági kultúra elmélete szerint az államok saját stratégiai biztonsági kultúrájuknak megfelelően érzékelik és reagálnak a biztonságukat érintő hatásokra. Más szóval, a stratégiai biztonsági kultúra jellemzői határozzák meg az állam biztonságát fenyegető potenciális veszélyek észlelését és azok értékelését.

A stratégiai biztonsági kultúra és a biztonsági közösség fogalmai és az orosz stratégiai kultúra jellemzői

Baun (2005) a stratégiai biztonsági kultúrát a biztonságpolitika formálását lényegében folyamatosan meghatározó, meglehetősen tartós tényezőként határozza meg, olyan tényezőként, „amely nem ölt azonnal teljesen kifejelett formát, hanem a kormányzat tevékenysége során, a külső biztonsági kihívásokra adott válaszként és a belpolitikai folyamatok eredményeként formálódik ki” (Baun 2005: 36). Farrell a stratégiai biztonsági kultúrát (2005) az állam által elfogadott doktrínák, attitűdök, szokások, normák és minták összességéként értelmezi. Nézete szerint az államok stratégiai döntései szorosan kapcsolódnak az erő alkalmazásával kapcsolatos elképzelésekhez, normákhoz és meggyőződésekhez, vagyis ahhoz, hogy milyen célok érhetők el az erő alkalmazásával.

Először Jack Snyder volt az, aki úttörő módon, a szovjet nukleáris stratégia tanulmányozásakor, a kulturális tényezőket is figyelembe vette a biztonsági kérdések vizsgálatában. Azzal érvelt, hogy „a szocializációs folyamat eredményeképpen a nukleáris stratégiával kapcsolatban többé-kevésbé tartós általános hiedelmek, attitűdök és viselkedési minták alakulnak ki, amelyek következtében a nukleáris stratégia inkább a »kultúra«, mint a pusztán szakpolitika szintjére sorolható” (Snyder 1977: 5). Jack Snyderhez hasonlóan Colin Gray és Kenneth Booth is felismerte a stratégia kulturális vonásai és a nukleáris stratégia közötti kapcsolatot. A stratégiai biztonsági kultúrát úgy határozták meg, mint az erőről való gondolkodás és az azzal kapcsolatos cselekvés olyan módját, amely a nemzeti történelmi tapasztalatokból, a nemzeti felelősségérzetből és a polgári kultúrából és életmódból fakad. Gray (1981) szerint ez szolgáltatja a stratégiáról szóló viták közegét; és ugyanakkor autonóm módon a stratégiai politika mintázatait is meghatározza (Lantis 2009).

Alistair Johnston a stratégiai biztonsági kultúrát szimbólumok (azaz érvelési struktúrák, nyelvek, metaforák, analógiák stb.) integrált rendszereként határozza meg. Úgy érvel, hogy a stratégiai biztonsági kultúra a katonai erő államok közötti politikai ügyekben betöltött szerepéről és hatékonyságáról szóló elképzelések artikulálásával, valamint azáltal, hogy ezeknek az elképzeléseknek a valóságosság au-

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

ráját biztosítja, a stratégiai preferenciákat egyedülállóan hihetőnek és hatékonynak tünteti fel, s ezáltal a kiemelt fontosságú stratégiai célok széles körű és hosszú távú megalapozását szolgálja (Johnston 1995). A stratégiai kultúra és értékeinek hordozói az emberek, a politikai vezetők, a politikai pártok, a kormányzati intézmények és a katonai vonatkozású intézmények és szervezetek. Meyer (2005) szerint különösen katonai szempontból négy fő meghatározó tényező (terület) formálja a stratégiai kultúrát: az erő alkalmazásának céljai, az erő alkalmazásának módszerei, az erő alkalmazására való felhatalmazottság nemzeti és nemzetközi szinten, valamint a biztonságpolitikai együttműködés előnyben részesített módozata. Berger (1998) szerint a stratégiai biztonsági kultúra akkor változik meg, amikor drámai események vagy traumatikus élmények gyökeresen aláássák az alapvető meggyőződésekbe és értékekbe vetett hitet. A fent említett jellemzőkkel összhangban a stratégiai biztonsági kultúra Kartchner által alkotott meghatározást fogadom el, mely szerint az nem más, mint „*a közös tapasztalatokból és elfogadott (szóbeli és írott) narratívákból eredő közös hiedelmek, feltételezések és viselkedésformák összessége, amelyek a kollektív identitást és a kollektív viselkedést, a más csoportokkal való kapcsolatokat alakítják, és amelyek meghatározzák a megfelelő célokat és a biztonsági célok eléréséhez szükséges eszközöket*” (Kartchner 2006).

Mindebből az következik, hogy ha a stratégiai biztonsági kultúra normái és értékei határozzák meg az egyes jelenségek értékelését, akkor a közös normákat tiszteletben tartó államok hatékonyabban lesznek képesek a viszonyosság elvén alapuló biztonságuk megteremtésére és fenntartására. Tulajdonképpen Karl Deutsch (Deutsch et al. 1957) már az 1950-es években felfedezte ezt, amikor megalkotta a „*biztonsági közösség*” fogalmát. A „*biztonsági közösség*” kifejezés alatt Deutsch azt értette, hogy az országok közös biztonságának valódi és végső alapja a közös értékekben és normákban rejlik. Azt állította, hogy az azonos értékeket tiszteletben tartó, azonos normákat követő és értékeket (melyek közül az egyik legfontosabb a szabadság) tiszteletben tartó országok nem jelentenek veszélyt egymás biztonságára és a köztük lévő béke biztosításához még csak írásos biztonsági szerződést sem kell kötniük egymással, sőt, még csak közös intézményes kereteket sem kell létrehozniuk biztonságuk megóvása érdekében (Deutsch 1961).

Az orosz állami elit tagjainak nyilatkozatait elemezve, illetve az orosz állam viselkedését látva nyilvánvaló, hogy az állambiztonság kérdésében Oroszország nem tartja tiszteletben ugyanazokat az értékeket, mint Európa más államai vagy a NATO-tagállamok. Mint Eitelhuber megállapítja, az orosz stratégiai kultúra egyaránt jellemezhető „*az orosz szuverenitást és területi integritást fenyegető általános fenyegetettség szinte rögeszmés percepciójával, valamint az erre adott válaszként megjelenő nagyhatalmi törekvésekkel*” (Eitelhuber 2009: 27). Fritz Ermarth (2009) ennek forrását a történelemben látja és azt állítja, hogy: „*A hagyományos orosz stratégiai kultúra – a cári Oroszország a múlt évezred közepén történt állammá válásától kezdve a Szovjetunió fennállásának nagy részén át egészen az 1980-as évek végéig – a törté-*

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

nelem egyik legharciasabb és legmilitarizáltabb stratégiai kultúrájának nevezhető (Ermath 2009: 85). Pipes (1997: 74) szerint „Oroszország világhatalmi státusz iránti igénye hagyományosan a katonai erőre támaszkodott, és arra a kísértésre, hogy újra és újra ezt az eszközt hívja segítségül”. Fritz Ermath azt is állítja, hogy a felsőbbrendűségi komplexus a földrajzi helyzetből, a történelemből (különösen a Nagy Honvédő Háború megnyeréséből és Oroszország „világmegmentő” szerepéből) és a messianizmusból táplálkozik, míg a kisebbségi komplexus az elvesztett nagyhatalmi pozíció és az elidegenedés következménye. Ermath (2009: 88) ezért azt állítja, hogy „az orosz külpolitikai kultúra a retorikában és a cselekvésben gyakran ellentmondásos attitűdök zavarba ejtő kombinációját jeleníti meg: egyfelől a paranoiával határos védekező magatartást, másfelől a harciassággal határos önérvényesítést”. Arbatov (1994) és Geoffrey Hosking (2012) szerint az orosz szuperhatalmi státusz három alapvető elemre épült, s ezek napjaink orosz stratégiai kultúráját is meghatározzák:

- az államilag irányított, a katonai hatalom biztosítása (a háborúk megnyerése érdekében) fő céljának alárendelt gazdaságra;
- hierarchikus, messianisztikus ideológián alapuló autoriter, vagy totalitárius politikai rendszerre;
- a területi terjeszkedésen alapuló birodalomépítésre.

Oroszország stratégiai biztonsági kultúrájának jellemzőit egy másik terminológiával, a birodalom és a periféria fogalmával is le lehetne írni. Mint ahogyan Miskimmon és szerzőtársai (Miskimmon et al. 2013, 1) érvelnek, e két fogalom használatának bevezetését a hidegháború utáni időszakban új elemzési keretrendszer iránti igény serkentette. A jelenlegi nemzetközi rendszert az 1945-ös jaltai konferencián „betonozták be” az ENSZ Biztonsági Tanácsának (BT) állandó tagjainak a világ öt „döntéshozója” státuszra való emelésével (Plokhy 2010). Ezt az ENSZ-hez kötődő kommunikációs gyakorlatot azonban még a hidegháború idején sem fogadta el teljes mértékben a nemzetek nemzetközi közössége, és nem is érvényesült maradéktalanul (Bisley 2012), arról nem is beszélve, hogy ezt a rendszert alapjaiban rázta meg a Szovjetunióknak a világpolitika térképéről 1991-ben történt eltűnése.

A napjaink birodalmi entitásaival foglalkozó, egyre növekvő számú szakirodalom szerint (például Motyl 1997, 1999, 2001; Zielonka 2011, 2012, 2013; Parker 2008, 2010; Gravier 2009; Behr – Stivachtis 2015; Vernygora et al. 2016; Parchami 2019; Kasper – Vernygora 2020) a birodalmi paradigma eszközül szolgál ahhoz, hogy a birodalmi mag és a periféria közötti geostratégiai jelentős interakció néhány sajátos jellemzőjét kiemeljük. Parker a kettő közötti kapcsolatot részletezve rámutat, hogy „a birodalmak uralmának kiterjesztése nem kizárólag az adott birodalom belső természetére alapozódott, hanem a birodalmaknak a tágabb: az ökológiai, társadalmi vagy politikai környezethez; a nemzetközi rendszerhez vagy a globális környezethez viszonyított viszonyán is nyugszik” (2010: 111).

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

Zielonka (2012) a modern nemzetközi rendszerről írott alapvető művében Oroszországot kortárs birodalomként határozza meg. A birodalmat úgy definiálja, mint „egy hatalmas területi egységet, amely globális katonai, gazdasági és diplomáciai befolyással rendelkezik”, mely „olyan tevékenységet kell folytasson, amely jelentős mértékű, belső korlátozások betartását kényszeríti rá a [...] birodalom periferiájára” (Zielonka 2012: 509). Oroszországgal kapcsolatban Zielonka (2012: 511) úgy látja, hogy az ország „elsődleges érdekei” a „szovjet összeomlásból való kilábalásra” koncentrálódnak, „hatalmának kulcsfontosságú forrásait” az „energia és a katonai erő” jelenti, birodalmi „civilizációs küldetésének” lényege pedig a „stabilitás és a biztonság megteremtése” keretek közé van beágyazva.

Összegzés

Az orosz állam nemzetközi biztonsági térben 1991 óta megmutatkozó tevékenysége világosan mutatja, hogy az orosz stratégiai biztonsági kultúra birodalmi jellemzőkkel bír, s Oroszország ennek megfelelően viszonyul más államokhoz és ennek megfelelően bánik szomszédaival. Imperialista biztonsági kultúra azonban nem képezheti a valódi biztonság alapját. Stabil és megbízható biztonsági közösségek nem épülhetnek az értékek, s különösen a szabadság olyan módon való értelmezésére, mellyel tipikusan a birodalmi vonásokat mutató államok esetében találkozhatunk. Birodalmi vonásokat mutató állam ugyanis megtagadja az egyének, társadalmi csoportok és más államok választási szabadságát az alábbiak tekintetében: önazonosságuk, saját értékeik és a követni kívánt normák, a világ értelmezéséhez használni kívánt fogalmi rendszerük és narratívájuk, valamint annak a megválasztása tekintetében, hogy hogyan és kivel kívánnak kapcsolatba lépni a világon. És mivel úgy vélem, hogy az emberi méltóság tiszteletben tartásához elengedhetetlen, hogy legalább a külső kényszerektől való mentesség feltételei, azaz a negatív szabadságfelfogás feltételei teljesüljenek, azt állítom, hogy az egyén, vagy az egyének egy csoportjától az alternatívák közötti választás szabadságának megtagadása nem más, mint az adott egyén, vagy egyének csoportja emberi módon való létezéséhez szükséges feltételek megnyirbálása. Ez utóbbi pedig véleményem szerint nem más, mint a normális emberi létmódtól eltérő létezmódnak a korlátozás alá vont személyre, vagy azok csoportjára való rákényszerítése, azaz a korlátozás alá vont alany lealacsonyítása, embertelen kezelése. Oroszország nemzetközi biztonsági térben 1991-et követően tanúsított magatartása egyértelműen mutatja, hogy az orosz imperialista stratégiai biztonsági kultúra a fent vázolt kérdésekben megtagadja az egyénektől, társadalmi csoportoktól és más államoktól a választási szabadságát. Így hát csak azt állapíthatjuk meg, hogy az orosz hatalmi elit tagjai már az alapok tekintetében is tévesen értelmezik a biztonság fogalmát és az azzal kapcsolatos alapvető kérdéseket. Úgy tűnik, az imperialista stratégiai kultúra béklyóiba gabalyodva meg vannak győződve arról, hogy Oroszország

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

biztonságát elsősorban az Oroszországon kívüli erők fenyegetik, s következésképpen ezeket ennek megfelelően kell kezelni. Nyilvánvaló, hogy ez az elit képtelen megérteni azt, hogy Oroszország biztonságát elsősorban Oroszországon belülről fenyegeti veszély. Ez az elit nem érti, hogy Oroszország biztonságát a leginkább az orosz társadalomban uralkodó értékrend és normarendszer veszélyezteti.

Utolsó megállapításom az, hogy az imperialista stratégiai biztonsági kultúra vég-ső soron kárt okoz Oroszországnak, mert hosszú távon elszigeteli azt a világtól. Sajnos, Oroszország Ukrajna ellen indított imperialista, hódító háborúja azt is világossá tette, hogy a biztonsági garanciák csak akkor működhetnek, ha azok az országok által közösen vallott közös értékekre épülnek. Az Ukrajna biztonságát garantáló Budapesti Memorandumot Oroszország éppen ezért nem tartotta be. Ez egyike annak a számtalan dolognak, amit az Ukrajna elleni orosz invázió megmutatott a világnak. Világosan megmutatkozott, hogy egy olyan országgal kötött biztonsági szerződésnek, amely nem tekinti tiszteletben tartandónak a szerződő partnerei által vallott értékeket és normákat, egyáltalán nincs semmiféle visszatartó ereje.

Irodalom

- Arbatov, A. (1994). „Russia’s Foreign Policy Alternatives”. *International Security*, 18 (2), Baltimore, Maryland: Johns Hopkins University Press.
- Arshad, M. – Jan L. (2008). „Russia upset at missile shield deal”. <https://www.reuters.com/article/uk-shield-usa-idUKL0841922420080708>. (letöltés ideje: 2023. 05. 28.)
- Baun, M. (2005). „How Necessary is a Common Strategic Culture?” *Oxford Journal on Good Governance*, 2 (1): 33–37.
- Behr, H. – Stivachtis, Y. (eds.). (2015). *Revisiting the European Union as Empire*. London: Routledge, 2015.
- Berger, T. U. (1998). *Cultures of Antimilitarism: National Security in Germany and Japan*. Baltimore, Maryland: Johns Hopkins University Press.
- Bikash, B. (2000). „Russian National Security Thinking”. *A Monthly Journal of the IDSA*, October 2000 (Vol. XXIV No. 7) <https://doi.org/10.1080/09700160008455287> (letöltés ideje: 2023. 04. 21.)
- Bisley, N. (2012). *Great Powers in the Changing International Order*. Lynne Rienner Publishers, 2012.
- Buzan, B. (1991). „New Pattern of Global Security in Twenty-First Century” in: *International Affairs* [Royal Institute of International Affairs] pp. 431–451.
- Clare Daly, EU debates „Russian aggression in Ukraine”. <https://www.youtube.com/watch?v=ggmCVqr7fVM> (letöltés ideje: 2023. 05. 23.)

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

- Davydov, Y. (1998). „Should Russia join NATO?” (Final Report) NATO Research Fellow, 1998/2000 <https://www.nato.int/acad/fellow/98-00/davydov.pdf> (letöltés ideje: 2023. 05. 24.)
- Declassified Documents Concerning NATO Expansion., <https://clinton.presidential-libraries.us/items/show/118449> (letöltés ideje: 2023. 02. 26.)
- Dettmer, J. (2022). „Russia’s Putin Says Western Leaders Broke Promises, But Did They?” <https://www.voanews.com/a/russia-putin-western-leaders-nato-expansion/6392427.html> (letöltés ideje: 2023. 04. 10.)
- Eitelhuber, N. (2009). „The Russian Bear: Russian Strategic Culture and What It Implies”, January 2009. *Connections*. Vol. 9, No. 1 (Winter 2009), pp. 1–28
- Ermarth, F. (2009). „Russian Strategic Culture in Flux: Back to the Future?” In: J. Johnson, J. A. Larsen, & K. M. Kartchner (eds.), *Strategic Culture and Weapons of Mass Destruction: Culturally Based Insights into Comparative National Security Policymaking* (pp. 85–96). New York: Palgrave Macmillan.
- Farrell, T. (2005). “World Culture and Military Power”. *Security Studies*, 14 (3), 448–488.
- Friedman, T. L. (2022). „This Is Putin’s War. But America and NATO Aren’t Innocent Bystanders”. Feb. 21, 2022, <https://www.nytimes.com/2022/02/21/opinion/putin-ukraine-nato.html> (letöltés ideje: 2022. 12. 10.)
- Gravier, M. (2009). „The Next European Empire?” *European Societies*, 11(5) 2009: 627–647.
- Gray, C.S. (1981). „National Style in Strategy: The American Example.” *International Security*, 6(2) (Fall, 1981), pp. 21–47
- Haas, M. (1986). „Comparing Regional Cooperation in Asia and the Pacific”, In: Jeannette P. Mass and Robert A. C. Stewart. (eds.) *Toward a World of Peace*, Suva, Fiji: University of the South Pacific Press. pp. 149–168
- Haass, R. N. (1997). „Enlarging NATO: A Questionable Idea Whose Time Has Come”, <https://www.brookings.edu/research/enlarging-nato-a-questionable-idea-whose-time-has-come/> (letöltés ideje: 2023. 03. 01.)
- Hosking, G. (2012). *Russia and the Russians: From Earliest Times to the Present*. London: Penguin
- <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/57569> (letöltés ideje: 2023. 03. 16.)
- <https://tass.com/russia/1431569> (letöltés ideje: 2023. 02. 16.)
- https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_211698.htm (letöltés ideje: 2023. 05. 02.)

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

- https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_211698.htm (letöltés ideje: 2023. 05. 02.)
- <https://www.nytimes.com/2022/02/21/opinion/putin-ukraine-nato.html> (letöltés ideje: 2023. 01. 08.)
- https://www.rbth.com/international/2014/10/16/mikhail_gorbachev_i_am_against_all_walls_40673.html (letöltés ideje: 2023. 03. 03.)
- <https://www.reuters.com/article/us-georgia-ossetia-medvedev-trip-idUSLI58791520080818>(letöltés ideje: 2023. 02. 02.)
- <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2023/02/21/remarks-by-president-biden-ahead-of-the-one-year-anniversary-of-russias-brutal-and-unprovoked-invasion-of-ukraine/> (letöltés ideje: 2023. 03. 20.)
- “John Mearsheimer on the causes and consequences of the Ukraine war” <https://www.eui.eu/news-hub?id=john-mearsheimers-lecture-on-the-causes-and-consequences-of-the-ukraine-war> (letöltés ideje: 2023. 06. 14.)
- Kelly, Y. (2007). „US anti-missile shield stirs up protest”. <https://www.newscientist.com/article/dn11014-us-anti-missile-shield-stirs-up-protest/> (letöltés ideje: 2023. 05. 26.)
- Kartchner, K.M. (2006). Weapons of Mass Destruction and the Crucible of Strategic Culture. Defense Threat Reduction Agency.
- Kasper, A. –Vernygora, V. A. (2020). „Towards a ‘Cyber Maastricht’: Two Steps Forward, One Step Back.” In: The future of the European Union: Demisting the Debate. M. Harwood, S. Moncada, R. Pace. (eds.), Msida: Institute for European Studies, 2020: 186–210.
- Lantis, J. S. (2009). „Strategic Culture: From Clausewitz to Constructivism”. In: J. Johnson, J. A. Larsen, and K. Kartchner (eds.), Strategic Culture and Weapons of Mass Destruction: Culturally Based Insights into Comparative National Security Policymaking (pp. 33–52). New York: Palgrave Macmillan.
- Mick Wallace on the political situation in Ukraine. <https://www.youtube.com/watch?v=QNvQeQyhVTM&t=21s> (letöltés ideje: 2023. 05. 01.)
- Miskimmon, A., O’Loughlin, B. and Roselle, L. (2013). Strategic Narratives, Communication Power and the New World Order. New York: Routledge.
- Motyl, A. J. (1997). „Thinking about Empire.” In: After Empire: Multiethnic Societies And Nation-Building. Eds. K. Barkey and M. von Hagen. Oxford: Westview Press, 1997. 19–29.
- Motyl, A. J. (1999). Revolutions, Nations, Empires: Conceptual Limits and Theoretical Possibilities. New York: Columbia University Press, 1999.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

- Motyl, A. J. (2001). *Imperial Ends: The Decay, Collapse, and Revival of Empires*. New York: Columbia University Press, 2001.
- „NATO Expansion – The Budapest Blow Up 1994”, <https://nsarchive.gwu.edu/briefing-book/russia-programs/2021-11-24/nato-expansion-budapest-blow-1994> (letöltés ideje: 2023. 05. 20.)
- NATO-Russia Founding Act (1997): https://www.nato.int/nrcwebsite/media/59451/1997_nato_russia_founding_act.pdf (letöltés ideje: 2022. 11. 23.)
- Noam Chomsky: „Putin, Ukraine, China, and Nuclear War” | Lex Fridman Podcast #316 <https://www.youtube.com/watch?v=7uHGlfeCBbE> (letöltés ideje: 2023. 04. 08.)
- Parchami, A. (2019). „Imperial Projections & Crisis: The Liberal International Order as a ‘Pseudo-Empire.’” *The Journal of Imperial and Commonwealth History*, 47(5) 2019: 1043–1069.
- Parker, N. (ed.). (2008). *The Geopolitics of Europe’s Identity: Centers, Boundaries, and Margins*. New York: Palgrave, 2008.
- Parker, N. (2010). „Empire as a Geopolitical Figure.” *Geopolitics*, 15(1) 2010: 109–132.
- Pipes, R. (1997). „Is Russia Still an Enemy?” *Foreign Affairs*, 76(5): 65–78.
- Plokhy, S. (2010). *Yalta: The Price of Peace*. New York: Viking Penguin, 2010.
- Putin, Vladimir. „Putin: Russians, Ukrainians are ‘one people.’” Associated Press. 2019. [<https://apnews.com/article/3fe3ff2299994fae97825381765b831c>]. (letöltés ideje: 2023. 05. 26.)
- Putin, Vladimir. „Russia and the changing world.” The Embassy of the Russian Federation to the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland. 2012. [<https://rusemb.org.uk/press/612>]. (letöltés ideje: 2023. 05. 27.)
- Putin, Vladimir. „Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy.” Kremlin. 2007. [<http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>]. (letöltés ideje: 2023. 05. 20.)
- Putin, Vladimir. Cited in: „Russia’s Border Doesn’t End Anywhere, Vladimir Putin Says.” BBC. 24 November 2016. [<https://www.bbc.com/news/world-europe-38093468>]. (letöltés ideje: 2023. 05. 28.)
- Meyer, Ch. O. (2005). „Convergence Towards a European Strategic Culture? A Constructivist Framework for Explaining Changing Norms”, *European Journal of International Relations*; London Köt. 11, Kiad. 4, (Dec 2005): 523–549
- „Russia army out of crisis and battle-ready: Medvedev”, <https://www.reuters.com/article/us-georgia-ossetia-medvedev-trip-idUSLI58791520080818> (letöltés ideje: 2023. 06. 01.)

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

- Savranskaya, S. – Blanton, T. (2018). „NATO Expansion: What Yeltsin Heard”, <https://nsarchive.gwu.edu/briefing-book/russia-programs/2018-03-16/nato-expansion-what-yeltsin-heard> (letöltés ideje: 2023. 06. 02.)
- Siposné, K. (2014): „Partnerség a Békéért”, http://real.mtak.hu/13646/1/13646_real.pdf (letöltés ideje: 2022. 12. 03.)
- Snyder, J. (1977). „The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations”. Santa Monica: RAND Corporation.
- Stoltenberg, J. (2023). 14 Feb. 2023, https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_211698.htm (letöltés ideje: 2023. 03. 26.)
- Tétrault-Farber, G. – Balmforth, T. (2021) „Russia demands NATO roll back from East Europe and stay out of Ukraine”, <https://www.reuters.com/world/russia-unveils-security-guarantees-says-western-response-not-encouraging-2021-12-17/> (letöltés ideje: 2023. 06. 12.)
- Tuohy, W. – Kempster, N. (1991). „Russia Hopes to Join NATO”, Los Angeles Times Dec. 21, 1991, <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1991-12-21-mn-604-story.html> (letöltés ideje: 2023. 01. 07.)
- „Ukraine-Russia War Only Gets Worse With More Weapons”, Mick Wallace, Member of EU Parliament, <https://www.youtube.com/watch?v=z4a72lVeVtk> (letöltés ideje: 2023. 04. 13.)
- United Nations Charter (full text), <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text> (letöltés ideje: 2023. 04. 11.)
- Vernygora, V. A., Troitiño, D. and Västra, S. (2016). „The Eastern Partnership Programme: Is Pragmatic Regional Functionalism Working for a Contemporary Political Empire?” In: Political and Legal Perspectives of the EU Eastern Partnership Policy. T. Kerikmäe and A. Chochia (eds.). Springer International Publishing, 2016: 7–22.
- Walt, S. M. (1991) „The Renaissance of Security Studies”. *International Studies Quarterly*, 35(2) (Jun., 1991), pp. 211–239
- Williams, P. D. (2008). *Security Studies: An Introduction*. London: Routledge, Taylor and Francis Group
- Zielonka, J. (2011). „America and Europe: Two Contrasting or Parallel Empires?” *Journal of Political Power*, 4(3) 2011: 337–354.
- Zielonka, J. (2012). „Empires and the Modern International System.” *Geopolitics*, vol. 17(3) 2012: 502–525.
- Zielonka, J. (2013). „The International System in Europe: Westphalian Anarchy or Medieval Chaos?” *Journal of European Integration*, 35(1) 2013: 1–18.